این مقاله در ششمین همایش ملی دستاوردهای علمی پژوهشگران، دانش‌آموختگان و دانشجویان فرش ایران پذیرفته شده است.

صفحه ۱۳۹-۱۲۱

نوع مقاله: مروری

بررسی تاریخی و فرهنگی پیدایش و تحول کیف‌فرش از نظر فرمی، کاربردی و عملکردی (ایران – جهان)*

صفا نقاش چیره دست (نویسنده‌ی مسئول)
دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی طراحی صنعتی و دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش فرش دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران
Safa.nch@gmail.com
زهرا احمدی
دانشیار فرش، دانشگاه هنرایران ، تهران، ایران

گلجام
دوفصلنامه علمی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۴۲
پاییز و زمستان ۱۴۰۱

چکیده

کیف‌فرش به‌عنوان یکی از جلوه‌های هنری و کاربردی در صنایع دستی، ریشه‌ای عمیق در فرهنگ‌های مختلف دارد و در ایران جایگاهی ویژه یافته است. این محصول تلفیقی از هنر بافندگی سنتی و طراحی مدرن است که نه تنها کارکردی مصرفی دارد، بلکه حامل پیام‌های فرهنگی، زیبایی‌شناختی و تاریخی نیز هست. در سطح جهانی، مطالعاتی درباره‌ی بازآفرینی فرش‌های قدیمی در قالب محصولات جدید مانند کیف، کفش و دکوراسیون داخلی انجام شده است که نشان‌دهنده‌ی روند جهانی‌شدن صنایع دستی و بازتعریف آن‌ها در قالب محصولات مدرن است. با این حال، خلأ پژوهشی در زمینه‌ی بررسی تاریخی کیف‌فرش در ایران و سایر کشورها، و تحلیل فرهنگی، سبکی، عملکردی و کاربردی آن همچنان پابرجا است. پژوهش حاضر با روشی توصیفی- تاریخی و از نوع کیفی، بدون فرضیه، با هدف بررسی تاریخی و فرهنگی پیدایش و تحول کیف‌فرش در ایران و جهان انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و اسنادی بوده و تلاش شده است تا با رویکردی میان‌رشته‌ای، پیوند میان هنر سنتی و طراحی مدرن در سیر تاریخی این محصول تحلیل شود. در ابتدا، مروری بر تاریخچه‌ی طراحی کیف در جوامع مختلف صورت گرفته و سپس به تاریخچه‌ی طراحی کیف‌فرش در جهان پرداخته شده است. در ادامه، بستر فرهنگی و اجتماعی ایران مورد بررسی قرار گرفته تا روند تحول کیف‌فرش از منظر کاربردی، زیبایی‌شناختی و عملکردی تحلیل شود. نقش عوامل اجتماعی مانند سبک زندگی، نقش زنان در تولید صنایع دستی، و مناسبات قومی و فرهنگی، همچنین تأثیر تعاملات تجاری و فرهنگی بر تنوع سبک‌ها و فرم کیف‌فرش، از جمله محورهای اصلی این پژوهش است. یافته‌ها نشان می‌دهد که کیف‌فرش نه‌تنها یک کالای مصرفی، بلکه نمادی از هویت فرهنگی و هنری است. بهترین نماد تحول تاریخی آن را می‌توان در اقوام عشایر ایران یافت؛ جایی که این محصول بخشی از زندگی روزمره و باورهای فرهنگی آنان را بازتاب می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: کیف، تاریخچه، صنایع دستی، سیر تحول، فرش دست‌باف

---

* این مقاله مستخرج از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان مطالعه محصولات مبتنی بر فرش دستباف به‌منظور نوآوری در طراحی کیف لوکس با رویکرد احساس‌گرا (حسی) در دانشکده‌ی هنرهای کاربردی دانشگاه هنر ایران با راهنمایی دکتر زهرا احمدی بوده است.

A Historical and Cultural Study of the Emergence and Evolution of Carpet Bags in Terms of Form, Function, and Utility (Iran–World)

Safa Naghash chirehdast (Corresponding Author)
Master's degree in Industrial Design and Master's degree in Carpet Research, Iran University of Art, Tehran, Iran
Safa.nch@gmail.com
Zahra Ahmadi
Associate Professor of Carpet, Iran University of Art, Tehran, Iran

Abstract

Carpet bags, as both artistic and functional expressions within the realm of handicrafts, possess deep cultural roots across various societies and have gained particular prominence in Iran. These products represent a fusion of traditional weaving techniques and modern design, serving not only as utilitarian items but also as carriers of cultural, aesthetic, and historical significance. Globally, several studies have explored the transformation of old carpets into new products such as bags, shoes, and interior decorations, reflecting the globalization of handicrafts and their redefinition in modern contexts. Nevertheless, a research gap remains in the historical analysis of carpet bags in Iran and other countries, particularly regarding their cultural, stylistic, functional, and formal dimensions. This qualitative, descriptive-historical study conducted without a hypothesis—aims to investigate the historical and cultural trajectory of carpet bags in Iran and worldwide. Data collection was carried out through library and documentary methods, and the research adopts an interdisciplinary approach to analyze the intersection of traditional art and modern design throughout the historical development of this product.The study begins with a review of bag design history across various cultures, followed by an exploration of the global evolution of carpet bag design. It then focuses on the Iranian cultural and social context to examine the transformation of carpet bags in terms of utility, aesthetics, and performance. Key factors such as lifestyle, the role of women in handicraft production, ethnic and cultural dynamics, and the impact of commercial and cultural exchanges on stylistic diversity and form are central to this analysis. Findings indicate that carpet bags are not merely consumer goods but symbols of cultural and artistic identity. The most vivid representation of their historical transformation can be found among Iran's nomadic tribes, where these items reflect daily life and cultural beliefs.

Keywords: Carpet bag, history, Iran, global context

*This article is an excerpt from a master's thesis titled "Study of Handmade Carpet-Based Products for Innovation in Luxury Bag Design with an Emotional Approach" at the Faculty of Applied Arts, Iran University of Art, under the guidance of Dr. Zahra Ahmadi.

مقدمه

کیف‌فرش به‌عنوان یکی از جلوه‌های منحصربه‌فرد در هنرهای سنتی و صنایع دستی، تلفیقی از زیبایی‌شناسی فرش‌بافی و کاربردهای روزمره‌ی کیف است که در بسترهای فرهنگی گوناگون شکل گرفته و تحول یافته است. در ایران، این هنر نه تنها ریشه در سنت‌های دیرینه فرش‌بافی دارد، بلکه بازتابی از ذوق هنری، نیازهای اجتماعی و تعاملات فرهنگی در مناطق مختلف کشور است. با گذر زمان، کیف‌فرش از یک محصول محلی به نمادی از هویت فرهنگی و هنری تبدیل شده که در سطح جهانی نیز مورد توجه قرار گرفته است.

مطالعه‌ی تاریخچه کیف‌فرش، امکان شناخت بهتر از روندهای تحول آن، عوامل مؤثر بر شکل‌گیری سبک‌ها و نقش آن در زندگی اجتماعی و اقتصادی جوامع را فراهم می‌سازد. این پژوهش با تمرکز بر سیر تاریخی و زمینه‌های فرهنگی کیف‌فرش، تلاش دارد تا با بررسی منابع مکتوب، آثار موجود و روایت‌های شفاهی، تصویری جامع از جایگاه این هنر در ایران و جهان ارائه دهد. هدف آن است که با تحلیل روندهای گذشته، زمینه‌ای برای احیای خلاقانه و توسعه پایدار این هنر در عصر حاضر فراهم آید.

پیشینه‌ی پژوهش

فرش ایرانی به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین جلوه‌های هنر و فرهنگ ایران‌زمین، همواره جایگاه ویژه‌ای در مطالعات تاریخی، هنری و مردم‌شناسی داشته است. پژوهش‌های متعددی به بررسی ساختار، نقش‌مایه‌ها، تکنیک‌های بافت و جایگاه اجتماعی فرش در دوره‌های مختلف تاریخی پرداخته‌اند. با این حال، تحول فرش از یک کالای تزئینی یا کاربردی به یک عنصر مدرن در طراحی کیف و پوشاک، کمتر مورد توجه پژوهش‌های علمی قرار گرفته است.

خواجه احمد عطاری و همکاران (۱۳۹۹) به انواع نمونه دست‌بافته‌های خورجین مانند اشاره داشته و آن‌ها را از نظر زیبایی‌شناسی نقوش و ابعاد مورد بررسی قرار داده‌اند و همچنین رحیم‌پور و رحمانی (۱٤۰۰) به انواع بافته‌های محفظه‌ای در اندازه‌های متعدد در تناسب با نیاز زندگی ایلی به‌عنوان شاخص، زنان هنرمند ایل با تناسب با کارکرد آن‌ها اشاره داشته‌اند.

در سال‌های اخیر، برخی مطالعات به بررسی نقش صنایع دستی در توسعه‌ی پایدار و اقتصاد خلاق پرداخته‌اند که در آن‌ها به کیف‌فرش به‌عنوان نمونه‌ای از تلفیق سنت و نوآوری اشاره شده است (فدایی و همکاران، ۱٤۰۳) و (ترکان، ۱۳۹۹). همچنین، در حوزه‌ی طراحی صنعتی و مد، پژوهش‌هایی به بررسی تأثیر عناصر فرهنگی در طراحی کیف‌های معاصر پرداخته‌اند (Guo et al., 2019; Guo et al., 2020)، اما تمرکز آن‌ها بیشتر بر جنبه‌های زیبایی‌شناسی بوده تا تحلیل تاریخی و فرهنگی. تقی‌خانی و مسچیان (۱٤۰۳) به بررسی احیای نقوش فرش ایرانی در طراحی پارچه‌های مدرن پرداخته و چالش‌ها و فرصت‌های تلفیق سنت با زیبایی‌شناسی مدرن را تحلیل کرده‌اند.

روش پژوهش

این پژوهش با رویکردی توصیفی- تاریخی و کیفی، به بررسی پیدایش و تحول کیف‌فرش در ایران و جهان می‌پردازد. هدف آن تحلیل فرهنگی، فرمی، کاربردی و عملکردی این محصول در بستر هنر سنتی و طراحی مدرن است. با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی است. روش نمونه‌گیری از منابع در دسترس در این حوزه در بستر نشر، اینترنت و مقالات پر استناد بهره گرفته شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز توسط برداشت شخصی پژوهشگران صورت گرفته است. در این راستا ابتدا

تاریخچه‌ی طراحی کیف بررسی شده، سپس به سیر تحول کیف‌فرش در جهان پرداخته و در نهایت در بستر ایران تحلیل می‌شود. این پژوهش در تلاش است خلأ موجود را پر کرده و پیوند میان فرش دست‌باف و کیف را در سیر تاریخی خود واکاوی کند.

صنایع دستی و نوآوری

با تقویت ارتباط صنایع دستی با فرهنگ اصیل ایرانی اسلامی و تجلی و بروز آن به نحو مقتضی در محصولات دستی ضمن ارتقای پیام نمادین ارسالی، می‌توان از اختلال در پیام ارسالی ناشی از طرح‌های التقاطی نیز اجتناب کرد. در همین راستا استفاده از نشانه‌ها، نمادهای اسلامی ایرانی به شکلی بدیع و اصیل می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر این شناسایی کاربردهای متنوع بالقوه‌ی محصولات صنایع دستی متناسب با نیاز روز طبقات مختلف مشتریان و برنامه‌ریزی برای توسعه‌ی محصولات جانبی از طریق تحقیق و توسعه و همکاری دفاتر نوآوری در حوزه‌ی صنایع دستی اشاره کرد. در نهایت نیز ارتقای ویژگی‌های عملکردی، طراحی و زیبایی محصولات صنایع دستی و استفاده از فناوری‌ها و ایده‌های جدید مورد توجه قرار گیرد (ذوالفقاریان، ۱٤۰۱ :۲٤).

هرم نوآوری که در آن چهار نوع متفاوت از نوآوری منتج از طراحی محصول قرار دارد، معرفی می‌شود. این هرم نتیجه‌ی نهایی یک فرآیند تحقیقاتی است که با سه فضای مهم و کلیدی مرتبط با توسعه و تولید محصول جدید، سر و کار دارد: فضای تجاری، مهندسی و طراحی. از این روش سه اهرم کارآمد از فرآیند نوآوری منتج از طراحی به‌دست می‌آید: فرم، طرز استفاده و فناوری. به‌علاوه چهار نوع نتیجه‌ی عملی نیز از فرآیند نوآوری منتج از طراحی حاصل می‌شود که از این قرارند: نوآوری در زیبایی‌شناسی، نوآوری در طرز استفاده، نوآوری در مفهوم و نهایتاً نوآوری در ویژگی‌های سمبولیک (آل علی و آرمان، ۱۳۹۵ :۹۵).

در کشور ایران، که بر اساس برخی شاخص‌ها مانند نسبت تولیدات صنعتی به کل تولید ناخالص ملی، همچنان جزو کشورهای نیمه صنعتی به‌شمار می‌رود، صنایع دستی و کارگاه‌های کوچک هنوز و همواره شکل مسلط تولید محسوب می‌شود. در کنار این واقعیت، یافته‌های تاریخی نشان می‌دهد که همزمان با ظهور شکل پیشرفته‌تر انقلاب صنعتی در اروپای قرن نوزدهم میلادی، ایران نیز به مدد کسانی چون میرزا تقی‌خان فرهانی (امیرکبیر) سودای صنعتی شدن را در سر می‌پرورانده و در این راه قدم‌هایی نیز برداشته است و برای مثال، حتی در مهم‌ترین رویداد صنعتی قرن نوزدهم نمایشگاه ۱۸۵۱ میلادی کریستال پالاس لندن نیز شرکت داشته است. با این حال ناکامی این کوشش‌های اولیه به دلایل سیاسی و در ادامه تأکید ملی‌گرایانه بر احیاء و ترویج و روزآمد کردن صنایع و هنرهای سنتی و از آن بالاتر، نبود زمینه‌ها و انگیزه‌های لازم برای رشد اقتصادی و صنعتی چندین دهه به تأخیر می‌افتد و فرآیند صنعتی شدن به معنای امروزی آن، در سال‌های آغازین قرن اخیر با افت و خیز زیادی همراه بوده است. در نهایت می‌توان گفت طراحی صنعتی و جنبه‌ی نوآورانه‌ی آن مثل بسیاری از کشورهای پیشرفته‌ی صنعتی خویشاوند صنایع‌دستی یا همبسته‌ی دانش غیر بومی و فناوری بومی به‌شمار می‌رود و پیوندهایش را با گذشته از هم نمی‌گسلد. سرانجام در نگاه تمایزی، که بیشتر از سوی افراد متمایل به سنت مطرح می‌شود، همه چیز بر تمایز شیوه‌های سنتی و صنعتی تولید بنا می‌شود (مجیدی، ۱۳۹٦ :۱۲۸).

خلاقیت به توانایی تولید ایده‌ها، راه‌حل‌ها یا مفاهیم اصیل و نوآورانه اشاره دارد. این مفهوم شامل تفکر فراتر از مرزهای سنتی، کشف دیدگاه‌های جدید و خلق چیزی است که نو، ارزشمند و اغلب دارای کاربردهای عملی باشد. خلاقیت می‌تواند در اشکال مختلفی از جمله بیان هنری، حل مسأله، طراحی، اختراع و تفکر تخیلی

ظاهر شود. کارآفرینان باید پایه‌ای خلاقانه داشته باشند تا بتوانند طراحی و خلق محصولات جامعه‌ای را که نیازهای مصرف‌کنندگان را برآورده می‌کنند، رهبری کنند. همچنین، آن‌ها باید فرهنگ استان را از طریق طراحی محصولات به نمایش بگذارند (Chandhasaa & Pattanpanithipongb, 2024: 1252).

تاریخچه‌ی نمونه‌ی محصولات طراحی کیف

تاریخچه کیف به بیش از ۵۰۰۰ سال قبل بازمی‌گردد. در سال ۱۹۹۱ میلادی در کوه‌های آلپ پیکر مردی به نام تیرولی، مرد یخی اوتسی[1] (قدیمی‌ترین مومیایی طبیعی کشف شده در اروپا) به همراه یک کیف دستی در کنارش کشف شد.

جنس این کیف باستانی از پوست بز کوهی و بندی نیز به آن متصل بوده است. شواهد بیشتری از کیف عهد باستان را می‌توان در حروف تصویری مصری یافت که در آن چند مرد کیسه‌هایی را به دور کمر خود حمل می‌کنند. از شواهد دیگر می‌توان به دوران مذکور در انجیل اشاره کرد، جایی که یهودا اسکاریوتی (اسخریوطی) به‌عنوان کسی که کیف حمل می‌کند، معرفی شده است. از نمونه‌های دیگر می‌توان به سنگ‌نگاره‌ی مرد آشوری به همراه کیفی در دست اشاره نمود (Novin Leather. 2024).

قرن ١٤ تا ١٧ میلادی در ابتدای تمدن بشری، جیب به‌عنوان بخشی از طراحی لباس معرفی نشده بود. کیف‌دستی تا قرن ١٣ میلادی به‌عنوان یک جزء ضروری ایجاد شد. در قرن ١٤ میلادی، اصطلاحات کیف‌دستی و کیف به وجود آمدند. تا قرن ١٥ میلادی، هم مردان و هم زنان از کیف‌دستی استفاده می‌کردند و آن‌ها را تزئین می‌کردند تا ثروت و جایگاه اجتماعی خود را نشان دهند. همچنین، با توجه به کاربردهای مختلف، کیف‌ها در سبک‌های متنوعی طراحی می‌شدند، مانند کیف‌های با قلاب، کیسه‌های چرمی و کیف‌های بنددار بلند که با توجه به مد روز، سبک زندگی و جایگاه صاحب آن متفاوت بودند. در این قرن، کیف‌دستی به یک اکسسوری معروف تبدیل شد و افراد بیشتری نسبت به قبل با آن آشنا شدند. نوعی کیف‌دستی در قرن ١٤ میلادی ظاهر شد و تا قرن ١٦ میلادی مورد استفاده قرار گرفت که به آن کیف کمربندی می‌گفتند. این کیف کوچک از پوست گوساله و بز و احتمالاً سایر پارچه‌ها ساخته می‌شد و دارای دسته‌ای حلقه‌ای بود که به کمربند متصل می‌شد. در قرن‌های ١٦ و ١٧ میلادی، کیف‌دستی ویژگی‌های عملی‌تری پیدا کرد. بیشتر زنان کیسه‌هایی را زیر دامن‌های گران‌قیمت خود می‌پوشیدند. با رواج گلدوزی در قرن ١٧ میلادی، دختران از سنین پایین شروع به یادگیری مهارت‌های گلدوزی کردند که به‌عنوان یک ارزش ضروری برای ازدواج در بزرگسالی در نظر گرفته می‌شد. این موضوع منجر به توسعه‌ی کیف‌دستی‌های مزین به گلدوزی‌های ظریف شد.

در قرن ١٨ میلادی، انقلاب فرانسه باعث ایجاد تغییرات بزرگی در سراسر جهان شد. قبل از انقلاب فرانسه، دامن‌های گشاد بسیار محبوب بودند. مد زنان تحت تأثیر این جنبش تغییر کرد، خط کمر بالاتر رفت و لباس‌ها باریک‌تر شدند. در این طراحی خاص، جایی برای جیب وجود نداشت. بانوان به دنبال کیف‌دستی‌هایی رفتند که بتواند وسایل شخصی آن‌ها را نگه دارد. این زمانی بود که کیف‌دستی و کیف‌های کوچک به یک وابستگی تبدیل شدند و مردم به اهمیت آن‌ها پی بردند. آن‌ها این کیف‌ها را رتیکول می‌نامیدند. مردم از این کیف‌ها نه تنها برای استفاده‌های عملی، بلکه به‌عنوان یک وسیله‌ی تزئینی نیز استفاده می‌کردند.

قرن ١٩ میلادی، دوره‌ی ویکتوریایی، یکی از مهم‌ترین دوره‌های تاریخی است که تغییرات چشمگیری در هر دو حوزه‌ی مد و صنعت ایجاد کرد. در سال ١٨٤٣میلادی، سفر با راه‌آهن و قطار مد شد و مردم به وسایل بیشتری نسبت به قبل نیاز داشتند، اما چیزی قابل توجه برای این نیاز ساخته نشده بود. این موضوع نیاز به چمدان‌های قابل حمل را ایجاد کرد. اصطلاح کیف‌دستی نتیجه‌ی این تحول بود. فناوری در حال پیشرفت بود و چیزهای جدیدی

ظهور می‌کردند. انواع کیف‌دستی از نظر طراحی، مواد، تزئینات و رنگ‌ها به وجود آمدند. نوعی از شاتلین‌ها که عمدتاً برای تزئین قلاب‌ها یا بست‌های کمربند استفاده می‌شد، به همراه مجموعه‌ای از اکسسوری‌های تزئینی از جمله یک محفظه شبیه به کیف، در کمر پوشیده می‌شد. برای زنان مرسوم بود که کیف‌دستی‌هایی را حمل کنند که با لباس‌شان هماهنگ باشد. در دهه‌ی ۱۹۲۰ میلادی، انقلابی در مد رخ داد. زنان دیگر نگران این نبودند که کیف‌ها با لباس‌شان کاملاً هماهنگ باشد یا نه. در دهه‌ی ۱۹۳۰میلادی، ظهور سبک آرت دکو تا حدی بر مد تأثیر گذاشت و چیزهای جدیدی برای حوزه‌ی مد ایجاد کرد. بسیاری از کیف‌ها و کیف‌های کوچک در شکل‌های مختلف و با مواد مختلفی مانند پلاستیک، مهره‌دوزی و زیپ ساخته شدند (Hang, Et.al, 2017: 11-12).

تصویر ۱- کیف پول گلدوزی‌شده ابریشمی از قرن ۱۷ میلادی، مورد استفاده برای حمل نامه‌ها (Hang, Et.al, 2017: 12)

دهه‌ی ۱۹٤۰ میلادی به دلیل جنگ جهانی دوم، کمبود مواد اولیه وجود داشت و کیف‌دستی ناگهان به یک کالای لوکس تبدیل شد. کیف‌های زنان بیشتر از پارچه‌های خشن مانند بوم یا مواد دیگری که به راحتی در دسترس بودند ساخته می‌شدند. طراحان مجموعه‌ای از کیف‌های خرید و کیف‌های دوچرخه را طراحی کردند. تمام کیف‌ها در دهه‌ی ۱۹٤۰میلادی بزرگ‌تر و کاربردی‌تر شدند.

پس از جنگ در دهه‌ی ۱۹۵۰میلادی وضعیت اقتصادی پس از جنگ، کیف‌دستی را به نمادی تبدیل کرد. این موضوع فقط درباره‌ی جایگاه اجتماعی و تقسیم‌بندی‌های اقتصادی نبود، بلکه درباره‌ی هماهنگ‌سازی لباس‌ها با کیف‌های بیشتر نیز بود. بزرگ‌ترین اتفاق در دهه‌ی ۱۹۵۰میلادی ظهور خانه‌های طراحی مانند شنل[۲]، لویی ویتون[۳] و هرمس[٤] بود.

دهه‌ی ۱۹۹۰میلادی کیف‌دستی‌های طراحی‌دار به صحنه‌ی مد آمدند و در نهایت به محبوب‌ترین اکسسوری‌های مد تبدیل شدند که هرگز از روند مد خارج نخواهند شد، همان‌طور که روندها نشان می‌دهند. در قرن ۲۰ و ۲۱ میلادی، کیف‌ها به نمادی از هویت و اصالت تبدیل شده‌اند. در اواسط این قرن، زندگی مردم با محصولات الکترونیکی پر شده است. با ظهور لپ‌تاپ‌ها، کیف‌های پیام‌رسان و کیف‌های دوربین در میان جوانان محبوب شدند. بعدها، دنیای کیف‌ها متنوع‌تر شد و سبک‌هایی مانند مینیمالیسم[۵]، گلدوزی و استفاده از پوست حیوانات مانند پوست مار، پوست پلنگ و پوست تمساح رواج یافت. روند اکسسوری‌های مد مانند خود مد به سرعت در حال تغییر بوده است. جایگاه کیف به تدریج افزایش یافته و به بخشی ضروری از پوشش بانوان تبدیل شده است. در یک معنا، کیف به نمادی از جایگاه و هویت تبدیل شده است. امروزه مد با برندهای معروف و فروشگاه‌های انحصاری همه‌جا ما را احاطه کرده و هدف آن ایجاد یک سبک زندگی برای مردم عادی بر اساس فرهنگ برند است. با توجه به فرهنگ‌های غالب مختلف، شرایط اقتصادی متفاوت و مناسبت‌های گوناگون، کیف‌های زنانه به‌طور مداوم در اشکال متنوعی تکامل یافته‌اند. تغییرات در دنیای سبک، فناوری و فرهنگ تأثیر زیادی بر آن‌چه امروز در یک کیف‌دستی می‌بینیم داشته‌اند (Hang, Et.al, 2017: 14-15). در ادامه با بررسی سیر تاریخی و خط زمانی طراحی کیف در جدول شماره‌ی ۱ آشنا می‌شویم.

جدول ۱- تاریخچه‌ی طراحی کیف

دوره‌ی قرون وسطی (قرن ۵ تا ۱۵ میلادی)					
				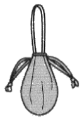	
کیف اسکرسل انگلستان، حدود ۱۳۰۰-۱٤۰۰	کمربند و آلمونر انگلستان، حدود ۱۳۰۰	کیف کوچک فرانسه، حدود ۱۲۰۰-۱۳۰۰	کیف دستی فرانسه، حدود ۱۲۰۰-۱۳۰۰	کیف گرد فرانسه، حدود ۱۲۰۰-۱۳۰۰	کیف گلدوزی‌شده فرانسه، حدود ۱۱۷۰-۹۰
کیف چرمی انگلستان، قرن ۱٤ میلادی	کیف برای دیپتیک میناکاری انگلستان، قرن ۱٤ میلادی	کیف یادگاری[6] راینلند، قرن ۱٤ میلادی	کیف دستی اسپانیا، حدود ۱٤۰۰-۱٤۸۰	قلمدان و دوات انگلستان، حدود ۱۳۰۰-۱٤۰۰	کیف جیپسر انگلستان، حدود ۱۳۰۰-۱٤۰۰
دوره‌ی رنسانس (قرن ۱۵ تا ۱۷ میلادی)					
کیف بازی[7] فرانسه، حدود ۱٦۰۰	کیف بنددار[8] انگلستان، قرن ۱٦ میلادی	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱۵۹۰	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱۵۸۰-۱٦۰۰	کیف دستی ایتالیا، حدود ۱۵۵۰	کیف کالتورپ[9] انگلستان، حدود ۱۵٤۰
کیف بنددار انگلستان، قرن ۱٦۳٤ میلادی	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱٦۳۰-۵۰	کیف دستی انگلستان، حدود ۱٦۰۰-۵۰	کیف تپستری[10] فرانسه، حدود ۱٦۰۰	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱٦۰۰	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱٦۰۰
کیف عروس فرانسه، حدود ۱٦۸۰	کیف نامه[11] فرانسه، حدود ۱٦۷۰	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱٦۷۰-۸۰	کیف شیرینی فرانسه، حدود ۱٦۷۰	کیف شیرینی فرانسه، حدود ۱٦۷۰	کیف شیرینی انگلستان، حدود ۱٦۷۰

ادامه‌ی جدول ۱- تاریخچه‌ی طراحی کیف					
کیف جیبی انگلستان، قرن ۱۷ میلادی	کیف جیبی انگلستان، قرن ۱۷ میلادی	کیف جیبی انگلستان، قرن ۱۷ میلادی	کیف عروس[۱۲] فرانسه، حدود ۹۹-۱۶۸۰	کیف عروس فرانسه، حدود ۱۶۸۰	کیف عروس فرانسه، حدود ۹۰-۱۶۸۰
عصر روشنگری (قرن ۱۷ تا ۱۹ میلادی)					
		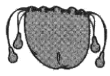			
کیف دوختنی[۱۳] انگلستان، حدود ۱۷۶۰	کیف جیبی[۱۴] فرانسه، حدود ۷۵-۱۷۵۰	کیف شیرینی[۱۵] انگلستان، حدود ۱۷۵۰	کیف جیبی فرانسه، حدود ۱۷۵۰	کیف نامه[۱۶] فرانسه، حدود ۱۷۵۰-۱۷۴۰	کیف دوختنی انگلستان، حدود ۱۷۰۰
کیف دستی بنددار[۱۷] انگلستان، اوایل قرن ۱۸۰۰	کیف دستی بنددار انگلستان، اوایل قرن ۱۹	کیف ابریشمی[۱۸] فرانسه، اوایل قرن ۱۹	کیف دستی بنددار انگلستان، اوایل قرن ۱۹	کیف ابریشمی با حلقه انگشت[۱۹]انگلستان، اواخر قرن ۱۸	کیف بلند[۲۰] انگلستان، اواخر قرن ۱۸
کیف دستی[۲۱] فرانسه، حدود ۲۹-۱۸۲۵	کیف دستی فرانسه، حدود ۱۹-۱۸۱۵	میزر[۲۲] کیف انگلستان، حدود ۱۸۱۹-۱۸۱۵	کیف میزر انگلستان، حدود ۱۸۱۹-۱۸۰۰	کیف دوختنی[۲۳] انگلستان، حدود ۱۹-۱۸۰۰	کیف دستی بنددار انگلستان، اوایل قرن ۰۹-۱۸۰۰
کیف میزر انگلستان، حدود ۴۹-۱۸۴۰	میزر کیف انگلستان، حدود ۴۹-۱۸۴۰	کیف دستی انگلستان، حدود ۴۹-۱۸۴۰	کیف دستی فرانسه، حدود ۴۹-۱۸۳۰	کیف پارچه‌ای با مهره[۲۴] انگلستان، حدود ۱۸۳۰	کیف بندکشی[۲۵] انگلستان، حدود ۲۹-۱۸۲۵

ادامه‌ی جدول ۱- تاریخچه‌ی طراحی کیف					
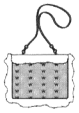					
کیف دسته‌دار[۲۶] انگلستان، حدود ۱۸۵۰-۵۹	کیف دوشی انگلستان، حدود ۱۸۵۰-۵۹	کیف دوشی انگلستان، حدود ۱۸۵۰-۵۹	کیف دسته‌دار انگلستان، حدود ۱۸۵۰-۵۹	کیف دستی انگلستان، حدود ۱۸۵۰-۵۹	کیف دسته‌دار انگلستان، حدود ۱۸۵۰-۵۹
کیف کار[۲۷] انگلستان، حدود ۱۸۸۰ میلادی	کیف چرم دستی[۲۸] آلمان، حدود ۱۸۸۰	کیف فلزی[۲۹] انگلستان، حدود ۱۸۸۰	کیف مخملی[۳۰] فرانسه، حدود ۱۸۸۰	کیف چرم دستی آلمان، حدود ۱۸۸۰	کیف کار انگلستان، حدود ۱۸۷۵-۷۹
کیف لباس زیر[۳۱] آلمان، حدود ۱۸۶۰-۶۵	کیف لباس زیر آلمان، حدود ۱۸۶۰-۶۵	کیف جیبی[۳۲] انگلستان، حدود ۱۸۶۰-۶۵	کیف کارت[۳۳] اروپا، حدود ۱۸۶۰-۶۵	کیف دستی بنددار هند، حدود ۱۸۶۰	کیف سکه قلاب‌بافی‌شده با بطری عطر در بالا[۳۴] فرانسه، حدود ۱۸۵۵
عصر روشنگری (قرن ۱۷ تا ۱۹ میلادی)					
کیف چاتلین انگلستان، حدود ۱۸۷۰-۱۸۷۵	کیف کمربندی آلمان/انگلستان، حدود ۱۸۷۰	کیف دستی با تلسکوپ انگلستان، حدود ۱۸۷۰	کیف دستی فرانسه، حدود ۱۸۶۰-۱۸۶۹	کیف سکه به شکل کوزه آلمان، حدود ۱۸۶۵	کیف لباس زیر آلمان، حدود ۱۸۶۰-۱۸۶۵
کیف گلدستون اروپا، حدود ۱۸۹۰میلادی	کیف دستی انگلستان، حدود ۱۸۹۰	کیف دستی انگلستان، حدود ۱۸۹۰	کیف دستی انگلستان، حدود ۱۸۹۰	کیف شکار سوئیس، حدود ۱۸۹۰	کیف گلدستون اروپا، حدود ۱۸۸۰-۱۸۸۵

ادامه‌ی جدول ۱- تاریخچه‌ی طراحی کیف					
			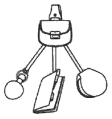		
کیف چاتلین با دفترچه یادداشت و مداد آلمان، قرن ۱۹ میلادی	کیف چرمی چاتلین فرانسه، قرن ۱۹ میلادی	کیف چرمی چاتلین انگلیس، قرن ۱۹ میلادی	کیف چاتلین با دفترچه یادداشت و مداد انگلستان، قرن ۱۹ میلادی	کمربند با کیف‌های چرمی آلمان، حدود ۱۸۹۰	کیف چاتلین آلمان، حدود ۱۸۹۰

(Fashionary, 2016: 8-10)

تاریخچه کیف‌فرش در جهان

تاریخ کیف‌فرشی فقط مد نیست، بخشی از تاریخ آمریکاست. واژه‌ی کارپت‌بگر[۳۵] مستقیماً به دوره‌ی جنگ داخلی آمریکا برمی‌گردد، زمانی که مسافران با کیف‌هایی از جنس فرش به جنوب آمریکا می‌رفتند. بنابراین، کیف نماد بخش مهمی از تاریخ و فرهنگ آمریکا است.

کیف‌فرشی[۳۶] در اصل به‌عنوان کیف دستی زنانه یا کیف جیبی اختراع نشده بود، بلکه نسخه‌ای از چمدان‌های امروزی محسوب می‌شد، مردان و خانواده‌های آن‌ها در قرن نوزدهم به دلیل مهاجرت گسترده در جستجوی زمین‌های جدید، منابع غذایی و فرصت‌های اقتصادی به نقاط مختلف آمریکا سفر می‌کردند که به‌عنوان یک همراه قابل‌اعتماد برای سفر و حمل وسایل شخصی افراد عمل می‌کرد. این کیف نه با هدف زیبایی‌شناسی بلکه برای کاربردهای عملی طراحی شده بود و از فرش‌های بازیافتی به‌عنوان ماده‌ای ارزان و بادوام بهره می‌گرفت. مهاجرانی که در جستجوی فرصت‌های اقتصادی و سرزمینی تازه بودند، از این کیف‌ها برای حمل دارایی‌های شخصی خود استفاده می‌کردند. فرش به علت فراوانی در خانه‌ها و دوام بالا، انتخابی ایده‌آل برای ساخت کیف‌هایی بود که گاهی تا پایان عمر صاحبان آن‌ها باقی می‌ماند.

در دوره‌ی بازسازی پس از جنگ داخلی، کیف‌فرشی به نماد دیگری بدل شد؛ اصطلاح کارپت‌بگر که ابتدا بیانگر سفر و فرصت بود، حالا معنای منفی یافت و به اروپایی‌ها و مهاجرانی اطلاق می‌شد که با اهداف سیاسی یا اقتصادی به مناطق جنوبی مهاجرت می‌کردند. این کیف در گذر زمان نه تنها کاربردی باقی ماند، بلکه به یکی از نشانه‌های مد، هویت فردی و حتی پایداری زیست‌محیطی تبدیل شد. گونه‌هایی مانند تاپستری[۳۷]، گره‌دوزی و گلدوزی‌شده نیز از آن مشتق شدند. امروز، کیف‌فرشی یادآور روایت‌های مهاجرت، مقاومت و خلاقیت اجتماعی است که بخشی از فرهنگ آمریکایی را در دل خود حمل می‌کند. کیف‌فرشی فقط یک کیف نیست نمادی از سفر، تاریخ، مد، پایداری و بیان شخصی است. از چمدان‌های دهقانان مهاجر در قرن ۱۹ گرفته تا اکسسوری‌های خاص دهه‌ی ۷۰ و ۸۰ میلادی، این کیف‌ها هنوز حرف برای گفتن دارند. (شکل۲)، (Sammy D Vintage, 2024).

رویکرد نوین با طراحی کاربردی و عملکردی مورد پسند بازار در تولید کیف‌فرش در آمریکا توسط شرکت‌های مختلف در حال طراحی است. استفاده از آن در طول سال‌های اخیر در فشن‌شوهای برندهای معتبر دنیا به نمایش و فروش گذاشته می‌شود. (تصویر ۳) یکی از نمونه طرح‌های عمومی و از نظر ظاهری مورد پسند کاربر ارائه شده است. کیف‌های این برند اغلب بزرگ و بادوام یونیسکس[۳۸] از ترکیب فرش و گلیم ایرانی و چرم پول‌آپ، انتخابی

ایده‌آل برای استفاده‌ی روزمره و سفر است. این کیف با چرم پول‌آپ باکیفیت، جیب‌ها و یراق‌آلات ساخته شده از برنج خالص، و بند قابل تنظیم و جدا شدنی، هم کاربردی است و هم چشم‌نواز. طراحی منحصربه‌فرد آن که تلفیقی از زیبایی سنتی و کاربرد مدرن است، این کیف را به همراهی ماندگار و شیک در هر موقعیتی تبدیل می‌کند.

تصویر ۲- کیف‌های موسوم به کارپت‌بگر
(Sammy D Vintage, 2024)

تصویر ۳- نمونه‌ی کیف فرش‌های طراحی شده با سلیقه‌ی روزتوسط تولیدکنندگان خارجی (DeeCee style, 2024)

کیف‌فرش در ایران

اطلاع دقیقی در ارتباط با سیر تحول طراحی کیف در ایران به‌عنوان کالایی تزئینی- مصرفی وجود ندارد، هر چه هست تولیدات و محصولاتی است که از طریق کشورهای غربی و اروپایی وارد می‌شده و در نزد اشراف و خاندان ثروتمند قرار می‌گرفته است؛ اما از نظر کاربردی- عملکردی بحث کاملاً متفاوت است و می‌توان به طور دقیق انواع آن را در میان عشایر ایران جست.

بحث مهم طراحی محصول که فرم از عملکرد باید تبعیت نماید در کیف‌فرش‌های تولید ایران به خصوص در میان اقوام عشایر، می‌توان به وضوح مشاهده کرد. بدون شک خورجین‌ها، نمکدان‌ها و ساک‌های جهزیه را می‌توان از قدیمی‌ترین کیف‌های مورد استفاده در ایران دانست. به‌طور کلی دست‌بافته‌های عشایری به دو دسته‌ی محصولات کاربردی و کاربردی تزئینی تقسیم می‌شوند. کفپوش‌ها مانند قالی و گبه دست بافته‌های کاربردی است. چنته، مفرش، خورجین و سایر دست‌بافته‌های محفظه‌ای شکل در مقوله‌ی بافته‌های کاربردی و تزئینی قرار دارند و با اضافه نمودن منگوله، نوارهای چرمی یا بافت تزئینی ریشه‌ها به منظور زیبایی بیشتر بر روی آن‌ها پس از اتمام بافت صورت می‌گیرد (رحیم‌پور و رحمانی، ۱۴۰۰ : ۲۷).

(تصویر ٤) یک نوع از بافته‌های محفظه‌ای آورده شده است.

مَهدِه کیسه: کیسه‌ی کوچکی که زنان وسایل خودرادر آن جای می‌دهند. (تصویر۵)

تصویر ۴- نمونه‌ی دست‌بافته‌ی کیف با نقش بز و شیر
(محسنی تکلو، ۱۳۹۸: ۷۹)

تصویر ۵- نمونه‌ای مهد کیسه با نقش بته
(محسنی تکلو، ۱۳۹۸: ۸۵)

چنته: نگهداری پول، فشنگ، آینه، شانه و سرمه‌دان؛ آینه‌دان: بافته‌ای است محافظ آینه که در زمان زندگی چادرنشینی از آن استفاده می‌کردند، چرا که دیواری برای نصب آینه وجود نداشت. این بافته دارای اهمیت ویژه‌ای به خصوص در گذشته بوده و عموماً به شیوه‌ی پرزدار و در ابعاد مستطیل بافته می‌شود و علاوه بر کاربرد آن جنبه‌ی زینتی نیز داشته است به‌طوری که برای زیباتر شدن آن اطراف آن را با منگوله‌های تهیه شده از خامه‌های رنگی و روی آن را با سکه‌های قدیمی تزئین می‌کنند. اصلی‌ترین نقش استفاده شده در این بافته به‌جقه با تقش‌مایه‌های خاص خود است. امروزه آینه‌دان را در ابعاد مختلف تهیه می‌کنند و صرفاً جنبه‌ی تزئینی دارد. (تصویر٦)

هورژ (خورج): تَرکاین وسیله‌ای مانند هورژ و یک کیسه دوطرفه است؛ هورکیسه، خوره[۳۹]: برای حمل آرد، غلات و حبوبات به‌کار می‌رود؛ بافته‌ای است بسیار قدیمی که به شیوه‌ی گلیم ساده‌باف و تقریباً بدون نقش بافته می‌شده است. ابعاد این بافته مستطیل و بزرگ است و وسیله‌ای است برای نگهداری آرد در مقابل رطوبت و گرما. امروزه این بافته جایگاه و کاربردی در بین بافندگان و مصرف‌کنندگان برای بافت ندارد (محسنی تکلو، ۱۳۹۸: ۸۸). (تصویر۷)

تصویر ۶- چنته‌ی قشقایی (افروغ و قشقایی‌فر، ۱۳۹۷: ۱۷۴)

تصویر ۷- خوره، روستای بیدکردوئیه (محسنی تکلو، ۱۳۹۸: ۸۸)

نمکدان: حمل نمک، قابلیت جابه‌جایی حبوبات، دانه‌ها و سایر مواد ساییده و خرد شده؛ بافته‌ای است گلیمی که کاربرد آن بیشتر مربوط به دوران زندگی کوچ‌نشینی است و از آن برای حفظ نمک در برابر رطوبت استفاده می‌کردند. امروزه نمکدان بیشتر جنبه‌ی تزئینی دارد. بافت نمکدان از لحاظ طرح و نقش به این گونه است که یا دو سمت بافته به صورت متقارن بافته می‌شود و یا روی آن دارای نقش و پشت آن به صورت ساده‌بافی کامل می‌شود. (تصویر۸)

توبره: شکارچیان یا چوپانان و مسافران ابزار کار و غذای خود را در آن می‌نهادند؛ توبره یا در زبان بختیاری توربه، کیسه مانند و شبیه کوله‌پشتی است و برای حمل مواد غذایی به‌کار می‌رود.

تیردان، اقلودان، (بله‌دان): نگهداری دوک نخ‌ریسی، دوک نخ‌تابی، سیخ کباب، جاروی مخصوص نم زدن نان، پره نخ‌ریسی را جای می‌داند. (تصویر ۹)

تصویر ۸- نمونه‌ای از نمکدان افشارخوزستان
(هال و لوچیک ویووسکا، ۱۳۷۷: ۲۳۹)

تصویر ۹- نمایی رویی و پشتی تیردان یا اقلودان
(نظری علمدارلو و اولیائی‌طبائی، ۱۴۰۰ :۱۰۲)

مفرش: محل نگهداری لباس، رختخواب، پتو و سایر لوازم زندگی و جهزیه بوده است؛ مفرش دست‌بافته‌ی محفظه‌دار سه بعدی و ساک مانند است که خاص اقوام عشایر و کوچ‌نشین و از نظر فرم و کاربرد مشابه صندوقچه‌هایی است که در روستا و شهرها کاربرد دارد. مفرش‌ها آنگاه که پر می‌شوند حالت سه بعدی می‌گیرند. طول مفرش ۸۰-۱۲۰ سانتی‌متر و عرض ۴۰-۶۰ سانتی‌متر، ارتفاع ۴۰-۶۰ سانتی‌متر است (رحمانی، ۱۳۹۶: ۱۳۶). نمونه‌ای از این نوع مفرش‌ها را می‌توان در کتاب مفرش پریویز تناولی مشاهده کرد. (تصویر۱۰) و (تصویر۱۱)

تصویر ۱۰- نمونه مفرش عشایر (تناولی، ۱۴۰۲: روی جلد)

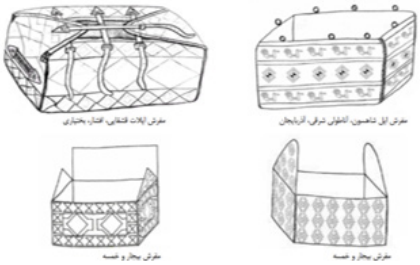

تصویر ۱۱- انواع مفرش‌های ایلات ایران، شاهسون، قشقایی، خمسه (رحمانی، ۱۳۹۶: ۱۳۷)

جوال: کیسه‌ی حمل و نگهداری گندم و علوفه‌ی دام؛ جوال هم مانند خورجین همواره در یک جفت بافته می‌شد ولی دو لنگه‌ی آن الزاماً متصل به یکدیگر نیست و غالباً از هم جدا هستند. لرها و بختیاری‌ها جوال را با آستر گلیمی یکپارچه می‌بافند. (تصویر۱۲)

تصویر ۱۲- جوال شاهسوند ورامین (تناولی، ۱۳۸۰ :۹۳).

شَله: کیسه‌ی دوطرفه‌ای است که برای جابه‌جایی مشک آب، سنگ، و چوب به کار می‌رود؛

اکاش: حمل مشک آب از چشمه تا محل اسکان و حمل علوفه و کاه برای دام بوده است (رحیم‌پور و رحمانی، ۱۴۰۰ :۳۱-۳۳).

خورجین: دوخور، خور دو کیسه، دو خرج، خرجان از دیگر اسامی آن است. خورجین دست‌بافته‌ای عشایری و روستایی است که دارای دو محفظه‌ی جیب است، خورجین دارای دو جیب و یا دو خور به هم بافته شده است که کوچک‌ترین یک جیب آن چنته و بزرگ‌ترین یک جیب آن جوال نام دارد. خورجین کاربرد فراوان در بین عشایر داشته و اکنون کاربرد کمتری دارد، از جمله برای حمل اسباب و خوراک روزانه در سفرهای عشایری مورد

استفاده قرار می‌گرفته است که برکول و گرده‌ی اسب و قاطر و الاغ گذاشته می‌شد و به ضرورت از آن برای حمل و جابه‌جایی نوزادان، کودکان، بزغاله‌های تازه به دنیا آمده نیز استفاده می‌شده است (بروجنی و دیگران، ۱۳۹۹ :٤-٥). از خورجین به عنوان ساک، چمدان و صندوق استفاده می‌کنند. خورجین‌ها کاربردهای بسیار زیاد و اندازه‌های متنوعی دارند که از لحاظ اندازه می‌توان آن‌ها را به سه دسته‌ی کوچک، معمولی و بزرگ تقسیم کرد (کبیری، ۱۳۸۸ :٥٤). خورجین‌هایی که در اندازه‌ی کوچک و متوسط تهیه می‌شوند شامل دو مربع روبه‌روی هم هستند که بر روی یک سطح مستطیل شکل دوخته می‌شوند، اما خورجین‌های بزرگ که مخصوص عشایر هستند شامل دو مستطیل بزرگ است که روی یک سطح شبه مربع تعبیه می‌شوند و در آن‌ها در قسمت وسط روبه روی هم قرار می‌گیرد (کبیری، ۱۳۸۰: ۷۹). نوع اول که از لحاظ اندازه کوچک هستند به اکبه خورجین معروفند و بیشتر برای نگهداری اسناد، اشیاء قیمتی، وسایل شخصی یا زیورآلات به‌کار می‌روند که برخی از آن‌ها مخصوص بانوان به ویژه هنگام سوارکاری است و آن را معمولاً جلوی زین اسب آویزان می‌کردند تا سوارکار بتواند وسایل را نیز درون آن بگذارد (کبیری، ۱۳۸۸: ٥٥). معمولاً آن دسته از خورجین‌ها که جلوی حیوانات آویزان می‌شوند شامل دو تکه پارچه به پهنای حدود ۱۰ سانتی‌متر و به درازای ٦۰ سانتی‌متر هستند که روی آن به‌طور تمام دکمه‌دوزی شده و نقش‌دار است و در انتهای آنها نیز دو منگوله‌ی بزرگ آویزان است که به آن‌ها ورونه می‌گویند (همان).

خورجین به محفظه‌ای گفته می‌شود که مخصوص جابه‌جا کردن وسایل است و شامل دو کیسه‌ی روبه‌روی هم ثابت شده روی یک سطح مستطیل شکل است. خورجین‌ها از نظر اندازه، شیوه‌ی بافت، نقش‌اندازی، رنگ‌بندی، کاربرد و غیره گوناگون و متنوع هستند. به‌طور کلی خورجین‌ها را می‌توان از نظر ابعاد به سه دسته تقسیم کرد: دسته‌ی اول خورجین‌های کوچک هستند که در چهارمحال بختیاری تولید می‌شوند و مخصوص نگهداری اشیاء و وسایل قیمتی هستند؛ دسته‌ی دوم خورجین‌های متوسط هستند که بیشتر در قسمت چهارمحال تولید شده و مخصوص حمل خوراک و وسایل و ابزارهای معمولی هستند؛ دسته‌ی سوم که از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، خورجین‌های بزرگ هستند که در منطقه‌ی بختیاری تولید می‌شوند و بارهای زیادی را در خود جای می‌دهند و برای حمل و نقل عشایر مورد استفاده قرار می‌گیرند (همان :٦٥). (تصویر۱۳)

رکعت[٤۰]: بافته‌ای است شبیه به خورجین که یک تکه‌ای است و در انتهای آن بافته‌های شبیه به طناب برای بستن یا قفل زدن آن قرار دارد. این بافته حکم چمدان یا صندوقچه را دارد به طوری که در گذشته اهالی اسناد و مدارک، سکه‌ها و اشیاء با ارزش خود را در آن نگهداری می‌کردند (محسنی تکلو، ۱۳۹۸: ۸۷). (تصویر۱٤)

تصویر ۱۳- خورجین شاهسون با طرح اژدهای دوسر
(هال و لوچیک ویووسکا، ، ۱۳۷۷: ۲۱)

تصویر ۱۴- نمونه‌ای از انواع رکعت‌های عشایر کرمان
(محسنی تکلو، ۱۳۹۸: ۸۷)

امروزه کیف‌فرش با تنوعی چشمگیر در فرم، رنگ و ساختار، جایگاه ویژه‌ای در صنعت مد و طراحی یافته است. این محصول که ریشه در هنرهای سنتی و فرهنگ بومی ایران دارد، اکنون با بهره‌گیری از خلاقیت طراحان و ترکیب با مواد مدرن همچون چرم، فلز، پارچه‌های صنعتی، و حتی مواد بازیافتی، به عرصه‌ی مد جهانی راه یافته و توجه برندهای معتبر بین‌المللی را نیز به خود جلب کرده است.

طراحان معاصر با نگاهی نو به میراث فرهنگی، از تکه فرش‌های قدیمی، گلیم‌های دست‌باف و نقوش سنتی بهره می‌گیرند تا محصولاتی خلق کنند که هم اصالت دارند و هم با سلیقه‌های امروزی هم‌خوانی دارند. برخی از این کیف‌ها با استفاده از قطعات فرش‌های کهنه و ارزشمند، روحی تازه به آثار قدیمی می‌بخشند و آن‌ها را در قالبی جدید و کاربردی بازآفرینی می‌کنند. برخی دیگر، بافت فرش یا گلیم را از ابتدا بر اساس طراحی مدنظر انجام می‌دهند تا هماهنگی بیشتری با فرم کیف و سبک طراحی حاصل شود. در کنار این روش‌ها، تکنیک‌های نوین مانند چاپ دیجیتال، چاپ حرارتی، برجسته‌سازی، و ترکیب با عناصر فلزی یا تزئینی نیز به‌کار گرفته می‌شود تا جلوه‌ای مدرن و منحصربه‌فرد به کیف‌ها ببخشند. این رویکرد نه تنها باعث افزایش تنوع و جذابیت بصری کیف‌های فرش‌باف شده، بلکه آن‌ها را به محصولاتی قابل رقابت در بازارهای جهانی تبدیل کرده است.

کیف‌فرش امروز، دیگر صرفاً یک وسیله‌ی کاربردی نیست؛ بلکه نمادی از تلفیق سنت و نوآوری، و پلی میان گذشته و آینده است. این کیف‌ها در نمایشگاه‌های مد، فروشگاه‌های لوکس، و حتی پلتفرم‌های فروش آنلاین به‌عنوان آثار هنری و محصولات فرهنگی عرضه می‌شوند و مخاطبانی از سراسر جهان را به خود جذب می‌کنند. استقبال برندهای بین‌المللی از این سبک، نشان‌دهنده‌ی ظرفیت بالای هنر ایرانی در ورود به عرصه‌های جهانی و تأثیرگذاری بر جریان‌های مد روز است. (تصویر۱۵)

تصویر ۱۵- کیف گلیم کوله‌پشتی از برند دوراونتاش با طراحی متمایز ((Dorontash. (n.d).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بی‌تردید، ساخت کیف از دیرباز با تولید پوشاک و سایر ملزومات پوشیدنی همراه بوده و ریشه‌ای عمیق در تاریخ تمدن بشر دارد. انسان‌ها از همان آغاز زندگی اجتماعی، برای حمل و نگهداری اشیای ضروری خود، به ساخت ابزارهایی روی آوردند که نه تنها کاربردی بودند، بلکه به مرور زمان جنبه‌های زیبایی‌شناسانه و فرهنگی نیز به خود گرفتند. مصالح اولیه‌ای که در ساخت کیف به‌کار می‌رفت، اغلب همان موادی بود که در پوشاک نیز استفاده می‌شد؛ چرم، پوست حیوانات، پشم و الیاف طبیعی از جمله‌ی این مواد بودند که به واسطه‌ی دوام، انعطاف‌پذیری و در دسترس بودن، انتخابی مناسب برای جوامع اولیه محسوب می‌شدند. با گذر زمان و ظهور فنون بافت و نساجی، شکل و ساختار کیف‌ها نیز دگرگون شد. در ایران، با آن‌که طراحی کیف به‌عنوان یک ابزار کاربردی- تزئینی همانند

تاریخچه‌ی جهان در دسترس نیست، اما به‌عنوان یک کالای مصرفی و کاربردی، تزیینات بخش جدا نشدنی از عملکرد بوده است (نظریه‌ی طراحی صنعتی که فرم از عملکرد پیروی می‌کند) به طور دقیق‌تر، عملکرد و کاربرد در اولویت بوده است و در پیرامون آن مطابق ذوق طراح و تولیدکننده‌ی کیف، تزئینات بداهه به آن اضافه می‌شده است و این هنر طراحی و تولید کیف‌های فرش‌باف به‌عنوان بخشی از صنایع‌دستی، جایگاه ویژه‌ای در میان اقوام عشایری و روستایی به وضوح مشاهده می‌شود. این نوع کیف‌ها نه تنها وسیله‌ای برای حمل وسایل بودند، بلکه بازتابی از هویت فرهنگی، باورها و زیبایی‌شناسی قوم سازنده‌ی آن‌ها به‌شمار می‌رفتند. نقوشی که بر این کیف‌ها نقش می‌بست، برگرفته از طرح‌های فرش، گلیم، جاجیم و سایر بافته‌های سنتی بود و هر نقش، حامل پیامی خاص، نمادی از طبیعت، اسطوره‌ها یا زندگی روزمره بود.

اگر چه منابع مکتوب اندکی درباره‌ی تاریخچه‌ی دقیق کیف‌های فرش‌باف وجود دارد، اما بررسی سبک‌های بافت، رنگ‌بندی و نقوش به‌کار رفته در آثار باقی‌مانده، می‌تواند تصویری نسبی از روند تحول این هنر ارائه دهد. عشایر ایران همچون قشقایی، بختیاری، شاهسون و ترکمن‌ها، از دیرباز برای حمل وسایل شخصی، ابزارهای روزمره، و حتی اشیای زینتی، از کیف‌هایی استفاده می‌کردند که با دستان هنرمند زنان بافنده، از پشم و الیاف طبیعی بافته می‌شدند. این کیف‌ها اغلب دارای ساختاری مستحکم، سبک و قابل حمل بودند و در عین حال، زیبایی بصری چشمگیری داشتند. نقوش هندسی، گیاهی و جانوری که بر سطح این کیف‌ها نقش می‌بست، نه تنها جنبه‌ی تزئینی داشت، بلکه روایتگر داستان‌ها، نمادها و باورهای قومی بود. برای مثال، نقش گل‌ها نمادی از زندگی و باروری، حیوانات نمادی از قدرت یا حفاظت، و اشکال هندسی نمادی از نظم کیهانی یا مسیرهای زندگی تلقی می‌شدند. رنگ‌ها نیز با دقت انتخاب می‌شدند؛ قرمز برای شور و عشق، آبی برای آرامش و معنویت، و سبز برای طبیعت و امید. امروزه، کیف‌های فرش‌باف نه تنها در میان عشایر و روستاییان کاربرد دارند، بلکه به‌عنوان آثار هنری و نمادهایی از فرهنگ ایرانی در بازارهای داخلی و خارجی عرضه می‌شوند. این کیف‌ها، پلی هستند میان گذشته و حال، سنت و مدرنیته، و نشان‌دهنده‌ی توانایی هنر ایرانی در تطبیق با زمان و حفظ اصالت در عین نوآوری است.

پی‌نوشت‌ها

1- Tyrolean Iceman
2- Chanel
3- Louis Vuitton
4- Hermès
5- Minimalism
6- Reliquary Bag
7- Gaming Bag
8- Drawstring Pouch
9- Calthorpe Purse
10-Tapestry Purse
11- Letter Case
12- Bridal Purse
13- Tie-on Pocket

14- Pocket Case
15- Sweetmeat Purse
16- Letter Case
17- Reticule
18- Silk Bag
19- Knitted Silk Purse with Finger Ring
20- Long Purse
21- Purse
22- Miser’s Purse
23- Tie-on Pocket
24- Canvas Bag with Beads
25- Drawstring Purse
26- Bag
27- Workbag
28- Leather Hand and Wrist Bag
29- Metal Purse
30- Velvet Bag
31- Lingerie Bag
32- Pocket
33- Card Case
34- Crocheted Coin Purse with Perfume Bottle on Top
35- carpetbagger
36- Carpet bag

۳۷- تپستری، **قطعات «هنر دیواری فرش» هستند که اساساً با هدف تزیین بافته می‌شوند و گلیم هم نیستند.**

38- Unisex
39- khoore
40- RAKAAT

فهرست منابع

- آل علی، فرهاد و احسان آرمان. (۱۳۹۵). بررسی و تبیین انواع نوآوری در طراحی محصولات و جایگاه طراحی صنعتی در روند نوآوری. *نشریه‌ی هنرهای زیبا، هنرهای تجسمی*، - ۲۱ (٤)، ۹۵-۱۰٦.
- افروغ، محمد و فتحعلی قشقایی‌فر. (۱۳۹۷). پژوهشی در انواع فنون بافت دست‌بافته‌های قشقایی. *دو فصلنامه‌ی دانش‌های بومی ایران*، ۵ (۱۰)، ۱۸۵-۱۵۱.
- بروجنی، اردشیر، علیرضا خواجه احمدعطاری، محمدتقی آشوری و محمدرضا حافظ‌نیا. (۱۳۹۹). زیبایی‌شناسی نقوش ذهنی خورجین‌های عشایری منطقه‌ی بختیاری. *دوفصلنامه‌ی علمی- پژوهشی گلجام*، ۳۸، ۱۸-۱.
https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082738.1399.16.38.1.4
- ترکان، اعظم. (۱۳۹۹). توسعه‌ی صنایع دستی با تأکید بر صنایع خلاق و پایدار در دومین کنفرانس علمی

پژوهشی روانشناسی، مشاوره، علوم تربیتی و علوم اجتماعی و علوم انسانی. ۱۹ آذر ۱۳۹۹، در شهر موناکو- فرانسه. https://civilica.com/doc/1133880

- تقی‌خانی، مهسیما و رامین مسچیان. (۱٤۰۳). بازآفرینی نقوش فرش ایرانی و استفاده از این نقوش در طراحی‌پارچه های امروزی در نخستین همایش بین المللی صنعت مد، طراحی لباس و هنرهای وابسته در جهان اسلام. ۱۲ اردیبهشت ۱٤۰۳، تهران، انجمن علمی هنرهای تجسمی ایران. https://civilica.com/doc/2125386

- تناولی، پرویز. (۱۳۸۰). *دست‌بافته‌های روستایی و عشایری ورامین*. تهران: نشر یساولی.

- تناولی، پرویز. (۱٤۰۲). مفرش. تهران: نشر نظر.

- رحمانی، اشکان. (۱۳۹٦). مفرش‌بافی در ایل قشقایی (با تأکید بر ساختار بافت). *دوفصلنامه‌ی علمی- پژوهشی گلجام*، 32، 143-135. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082738.1396.13.32.3.3

- رحیم‌پور، شهدخت و اشکان رحمانی. (۱٤۰۰). تولید دست‌بافته‌های محفظه‌ای در ایل قشقایی بر مبنای انسان‌شناسی هنر. *دوفصلنامه‌ی علمی- پژوهشی گلجام*، ۳۹، ٤۲-۲۵.
https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082738.1400.17.39.3.5

- ذوالفقاریان, محمدرضا. (۱٤۰۱). طراحی مدل مفهومی یکپارچه نوآوری در صنایع خلاق و فرهنگی: ارزیابی عمق و ابعاد نوآوری در صنایع دستی ایرانی. *اندیشه‌ی مدیریت راهبردی*, ۱٦(٤)، ۳۸-۱.
https://dor.isc.ac/dor/2010.30497/smt.2023.243772.3428

- فدایی، عارفه، اصغر فهیمی‌فر، حسنعلی پورمند و مهدی کشاورز افشار. (۱٤۰۳). تحلیل تطبیقی کیفی توسعه‌ی اقتصادی در کارگاه‌های تولید صنایع دستی با رویکرد صنایع خلاق، *مطالعات میان رشته‌ای علوم انسانی*، ۱٦(۳)، ۱۵۸-۱۳۷.
doi: 10.22035/isih.2024.5074.4877

- کبیری، فرانک. (۱۳۸۸). خورجین و گونه‌های مختلف آن در استان چهارمحال بختیاری. *فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی گلجام*، ۱٤، ٦۸-۵۱.

- محسنی تکلو، فاطمه. (۱۳۹۸). *بررسی و مطالعه‌ی سیر تولید گلیم قالی و تأثیر آن بر سایر دست‌بافته‌های افشار کرمان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)*. دانشگاه هنر تهران.

- مجیدی، فاطمه. (۱۳۹٦). بررسی ارتباط تاریخی صنایع دستی و طراحی صنعتی در ایران. *نشریه‌ی هنرهای زیبا هنرهای تجسمی*، ۲۲(۳)، ۱۲۱-۱۲۹.

- نظری علمدارلو، الهه و سید اکرم اولیائی طبائی. (۱٤۰۰). اقلودان، کیسه‌ی بافته‌ی ایل قشقایی فارس (ص. ۱۱۰-۹۷) در پنجمین همایش علمی دستاوردهای علمی پژوهشگران، دانش آموختگان و دانشجویان فرش ایران. ۲۰-۱۹ آبان. انجمن علمی فرش ایران با همکاری دانشگاه شیراز. دانشکده‌ی هنر و معماری دانشگاه شیراز.

- هال، آلستر و جوزه لوچیک ویووسکا. (۱۳۷۷). گلیم (مترجمین: شیرین همایون‌فر و نیلوفر الفت‌شایان). تهران: انتشارات کارنگ.

- Chandhasaa, Rosjana & Pattanapanithipongb, Panu. (2024). Designing innovative products in Ranong Province using local knowledge and cultural dimensions of thinking skills and creativity. *Kurdish Studies*, 12(1), 1251–1267. https://doi.org/10.58262/ks.v12i1.086.

- DeeCee style. (2024, September 10). J. Augur Design– Sustainable Bags and Accessories from Reclaimed Materials. Availab at: https://deeceestyle.ch/collections/j-augur- design?srsltid= AfmBOoq_

XhaZ7lywROjh1YId4QT-kfo1E8sZwwhSOQB61m9aymVfBVbp. (11:36 PM , 01/04/2024).
- Dorontash. (n.d.). قیمت و خرید کیف گلیمی – عمده و تکی از تولیدکننده. Available at: https://dorontash.com/product-category/handicraft-bag/kilim1-bags/. (11:36 PM , 01/04/2025). Persian
- Fashionary. (2016). *Bag design: A handbook for accessories designers*. Fashionary. ISBN: 9887710806, 9789887710806.
- Guo, Qi., Meng, Xiaoyu., Zhang, Dawei & Yan, Jiatong. (2019). Research on the innovative design of manual bag based on traditional garment technology. *Proceedings of the 3rd International Conference on Art Studies: Science, Experience, Education (ICASSEE 2019)*, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 368, 260–262. https://doi.org/10.2991/icassee-19.2019.53
- Guo, Qi., Li, Chen & Yan, Jiatong. (2020). Research on the application of digital technology in modern manual bag design. *Proceedings of the 6th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication (ICELAIC 2019)*, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 378, 613–615. https://doi.org/10.2991/assehr.k.191217.202
- Hang, Yu (2016-2017). *Transformable Bag Design*. Politecnico di Milano School of design, Master of science in Design for the fashion system. Supervisor: Alba Cappellieri; Assistant: Seçil Uğur.
- Novin Leather. (2024, September 2). مروری بر تاریخچه پیدایش کیف و تغییر آن در گذر زمان. Available at: https://novinleather.com/fa/blog/صنعت-چرم/صنعت-چرم/-۷۱مروری-بر-تاریخچه-پیدایش-کیف-و-تغییر-آن-در-گذر-زمان.html. (11:36 PM , 01/04/2025). Persian
- Sammy D Vintage. (2024, September 27). *The history of carpet bags: 1920s–1980s*. Available at: https://sammydvintage.com/vintage-style/carpet-bag/. (11:36 PM , 01/04/2025).